

स्वाध्यायं पितृपितामहपरंपरयापरिगृहीतं वेदभागं अध्याप्य शब्दतोऽर्थतश्च ग्राहयित्वा तत्रानधिगतान् शाखांतीर्यान् न्वशान् अनुशासितवान् न च अध्याप्येति शब्द एव स्वाध्यायग्रहणमुच्यते न त्वर्थतोऽपि चैत्रोयमधीत इत्यक्षरोच्चारणमात्रेऽधीति शब्दप्रयोगादिति वाच्यं अध्ययनविधेर्वाक्योपक्रमेणोक्तार्थस्य दर्शितत्वात् तथाहि यस्तित्याजसचि विदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति यदीश्रणोत्पलकं श्रृणोति न हि प्रवेदसुकृतस्य पंथा इति तस्मात् स्वाध्यायोऽध्येतव्य इति सुकृतमार्गाज्ञाने वेदस्य श्रवणग्रहणे निष्कले इत्युक्त्वा विधीयमानस्याध्ययनस्यार्थज्ञानपर्यंतं तावतीत्यते अयं मंत्रः प्रागेव व्याख्यातः काव्यमधीते पा

भीष्म उवाच प्राकृतेन सुवृत्तेन चरंतमकुतो भयं ॥ अध्याप्य कृत्स्नं स्वाध्यायमन्वशाद्विपितासुतं ॥ ३ ॥ व्यास उवाच धर्मपुत्रनिषेवस्वसुतीक्ष्णौ च हि मा तपौ ॥ क्षुत्पिपासे च वायुं च जय नित्यं जितेंद्रियः ॥ ४ ॥ सत्यमार्जवमक्रोधमनसूयादमंतपः ॥ अहिंसा चानृशंस्यं च विधिवत्परिपालय ॥ ५ ॥ सत्येति श्रुतार्थं धर्मं हित्वा सर्वमनार्जवं ॥ देवतातिथिशेषेण यात्रां प्राणस्य संलिह ॥ ६ ॥ फेनमात्रोपमेदे हे जीवेश कुनिवस्थिते ॥ अनित्ये प्रियसंवासे कथं स्वपिषिपुत्रक ॥ ७ ॥ अप्रमत्तेषु जाग्रत्सु नित्ययुक्तेषु शत्रुषु ॥ अंतरं लिप्समानेषु बालस्त्वं नावबुध्यसे ॥ ८ ॥ अहःसु गण्यमानेषु क्षीयमाणे तथा युषि ॥ जीविते लिख्यमाने च किमुत्थाय नधावसि ॥ ९ ॥ ऐहलौकिकमीहंते मांसशोणितवर्धनं ॥ पारलौकिककार्येषु प्रसुप्ता भृशनास्तिकाः ॥ १० ॥ धर्माय येऽभ्यसूयंति बुद्धिर्मोहान्वितानराः ॥ अपथागच्छतां तेषामनुयातापि पीड्यते ॥ ११ ॥ ये तु तुष्टाः श्रुतिपरमहात्मानो महाबलाः ॥ धर्म्यं पंथानमारुढास्तानुपास्व च पृच्छ च ॥ १२ ॥ उपधार्य मंतं तेषां बुधानां धर्मं दर्शनां ॥ नियच्छ परया बुद्ध्या चित्तमुत्पथगामिव ॥ १३ ॥ आद्यकालिकया बुद्ध्या दूरे भव इति निर्भयाः ॥ सर्वभक्ष्यानपश्यंति कर्मभूमि मचेतसः ॥ १४ ॥ धर्मनिःश्रेणिमास्थाय किंचिक्लिंचित्समारुह ॥ कोषकारवदाल्मानं वेष्टयन् नानुबुध्यसे ॥ १५ ॥ नास्तिकं भिन्नमर्यादं कूलपातमिव स्थितं ॥ वामतः कुरु विसृज्य नरं वेणुमिवोत्थृतं ॥ १६ ॥ कामं क्रोधं च मृत्युं च पंचेंद्रियजलां नदीं ॥ नावं धृतिमयीं कृत्वा जन्मदुर्गाणि संतर ॥ १७ ॥ मृत्युना भयाहते लोके जरया परिपीडिते ॥ अमो

घासुपतं तीषु धर्मपोतेन संतर ॥ १८ ॥ आकांक्षितसमर्पणतु वाक्यस्यार्थं आकांक्षितसमर्पणतु वाक्यस्यार्थं अन्यथा अध्याप्यन्वशादिति क्रममात्रं विधीयेत तच्च व्यर्थं णिनीयमधीते काणादमधीते इत्यर्थग्रहणेऽप्यधीति प्रयोगदर्शनात् मैत्रेयमधीत इत्यक्षरमात्रोच्चारणे सगौण इति मंतव्यं ८ ॥ नधावसि देवंगुरुं वा शरणं नयासि ॥ त्वमिति दिक् ॥ २ ॥ ४ ॥ ५ ॥ संलिह स्वशस्त्राद्वस्त्रादु विवेकं माकार्षीरित्यर्थः ॥ ६ ॥ स्वपिषिपुरुषार्थसाधनेन प्रवर्तसे ॥ ७ ॥ शत्रुषुकामादिषु अंतरं छिद्रं ॥ ८ ॥ नधावसि देवंगुरुं वा शरणं नयासि ॥ ९ ॥ १० ॥ अपथा अपथेन ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ आद्यकालिकया वर्तमानमात्रदर्शिन्या ॥ १४ ॥ १५ ॥ कूलपातं महानदीपूरं ॥ १६ ॥ धृतिः प्राणादिवेगधारणं योग इत्यर्थः ॥ १७ ॥ अमो घातु आयुर्हरेण न सफलासुरात्रिषु धर्मपोतेन धर्मनीकया ॥ १८ ॥